

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Id. dr. Ficsor Mihály, dr. Kiss Zoltán (szerk.): A szerzői jog gyakorlati alkalmazása digitális online környezetben. Budapest, Complex Kiadó, 2010; ISBN 9 789 632 95078 5

A könyv alcíme: „A Szerzői Jogi Szakértői Testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009).”

Az előszóban *id. Ficsor Mihály* többek között azt mondja, hogy „több mint közhely – nem kell szerzői jogásznak vagy a szerzői jogi művek és szomszédos jogi teljesítmények megalkotásában, előállításában vagy terjesztésében érdekeltnek lenni hozzá, enélkül is tudja ma már egy egyszerű újságolvasó is –, hogy az utóbbi évtizedben a digitális technológia, s különösen az internet vált egyre nagyobb lehetőséggé és egyben kihívássá a szerzői jog és a szomszédos jogok területén.

A lehetőség nyilvánvaló. Talán a háromdimenziós művek kivételével (bár azok digitalizált formája nem feltétlenül kivétel) ma már szinte minden mű és szomszédos jogi teljesítmény tökéletes minőségben, minimális költséggel és szinte nyomban hozzáférhetővé válhat az egyre látványosabban növekvő internetpopuláció számára. Ez szinte felmérhetetlen távlatokat nyithat az oktatás, a kutatás, az alkotómunka és a szórakozás különböző formái számára.”

A magyar jogszabályalkotó az 1999. évi LXXVI. törvénnyel (Szt.) majd a 2003. évi CII. törvényben fogalt módosításokkal, kiegészítésekkel tett eleget a digitális technika kihívásainak.

„A decentralizált fájlcsere- rendszerek megjelenése és használatuk tömeges elterjedése jelentette az igazi kihívást. Ezek a fájlcsere- rendszerek – mondja továbbá – hozták valójában a legnagyobb kihívást. Ám időközben sok más nagy hatású fejlemény is végbe ment. Olyan új erők (telekommunikációs óriások, internetes vállalkozások, berendezés- és hordozógyártók) jelentek meg, amelyeknek a gazdasági és politikai súlya, befolyása sokkal nagyobb, mint amilyen a szerzői jogi iparágak és a mögöttük álló alkotói közösségek – vagy akár a felhasználói oldalon az utóbbiak hagyományos partnerei – valaha is voltak. Ezek közül sokan abban a (hosszú távon valószínűleg téves) meggyőződésben léptek a szerzői jog területére, hogy érdekükben áll a jogok alacsony szinten tartása, lehetőleg azok korlátozása, illetőleg az alkotói, előállítói tevékenység értékelésének relativizálása és a szerzői jog körén kívül eső alternatív tartalmak forgalomba kerülése és előtérbe helyezése. Számos szolgáltató és közvetítő kifejezetten abban vált érdekeltté, hogy minél nagyobb tömegben és szabadabban jelenjenek meg rendszerükben engedély nélküli felhasználás céljára az egyre értékesebb művek, miután az növeli a látogatottságot, a klikkelések számát, s ezzel a hirdetésekől és szponzorálásból származó bevételt.”

(Megjegyzem, hogy ezek a jelenségek, tendenciák, korántsem korlátozódnak a szerzői jogra, hasonló törekvések például a védjegy jog területén is tapasztalhatóak. E vonatkozásban alighanem a legismertebbek az ún. Google-perek, amelyekről *Lendvai Zsófia* ezen kiadvány 2010. évi 4., a jelen recenzió szerzője pedig 6. számában számolt be.)

Az előszónak e kissé rezignáltan hangzó megállapítása után valamivel optimistább gondolatok következnek.

„Szerencsére jelek vannak arra, hogy fordulóban van a szél. Leginkább a bírák és más jogalkalmazók produkáltak mostanában több olyan ítéletet és intézkedést, amelyek bátran szembeszálltak a tömeges szerzői jogsértésekkel és a mögöttük nyomuló agresszív populizmussal. Két jelentős fejlemény ment végbe a közelmúltban.

Az első lépés az volt, hogy e döntések és intézkedések révén sikerült tisztázni, mit fed a populista, ultralibertárius *newspeech* (új beszéd – V. S.) és mennyire nem felel meg a valóságnak az internettel kapcsolatos jogi folklórban kialakult néhány vaskos tévhit; hogy milyen jogi jellege és hatása van az egyes cselekményeknek, s hogy milyen büntetést és más szankciót érdemelnek a mások alkotó és anyagi erőfeszítéseit ingyen learatni törekvő tömeges jogsértések szervezői. A második, még fontosabb lépésben segítségre sietett a műszaki-informatikai fejlődés is. Nyilvánvalóvá vált, hogy az internetes szolgáltatók és más közreműködők számára – megfelelő szoftver és más informatikai megoldások útján – most már lehetséges a jogsértő internetes források kiszűrése és blokkolása; lehetséges anélkül, hogy a magánszféra ezzel sérülne. Vannak olyan szolgáltatók és más internetes közreműködők is (vö. például a www.ugcprinciples.com honlapon közzétett keretmegállapodást a jogtulajdonosokkal), amelyek önkéntes alapon is készkévé váltak a kalózkodás elleni fellépésre. Sőt, akadnak olyan törvényhozók és kormányok is már – többek között a francia és a brit kormány –, amelyek a populista nyomás ellenére intézkedéseket fogadnak el a most már a kulturális fejlődést nyilvánvalóan fenyegető tömeges internetes jogsértésekkel szemben” – mondja id. Ficsor.

Lássunk ezután néhány szemelvényt a kötet 16 tematikus fejezetéből.

Az I. fejezet az egyik legterjedelmesebb, ez tartalmazza a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) digitális technológiával kapcsolatos szakvéleményeit.

A szerzői művek fájlcsereelő rendszerek útján való felhasználása (I.1.) tárgyában készült szakvélemény részletesen elemzi, miért félrevezető a széles körben elterjedt „fájlcserelés” vagy „fájlmegosztás” kifejezés. Rámutat arra, hogy szó sincs a műveket, illetve a szomszédos jogi teljesítményeket tartalmazó fájlok „cserejéről”. A fájlok az azokat a többi internethasználó számára hozzáférést biztosító személyek számítógépén maradnak. Csere esetén a műpéldányok száma nem változik. Abban az esetben viszont, amelyre félrevezető módon a „fájlcsere” kifejezés utal, az érintett művek és teljesítmények óriási mértékű többszörözéséről és az erre a célra való hozzáférhetővé tételéről mint szerzői jogi szempontból releváns – a művek és teljesítmények rendes felhasználása és a jogosultak jogos érdekei

szempontjából fontos – cselekményekről van szó. Hasonló okokból szintén pontatlan a fájlok „megosztására” való utalás.

A szakvélemény azonosítja a „fájlcsereelő” rendszerekben végbemenő lépéseket – feltöltés, interaktív hozzáférhetővé tétel, letöltés –, és megjelöli az érintett jogokat: többszörözés, lehívás céljára való hozzáférhetővé tétel, s ismét többszörözés (az utóbbi jobbára magáncélra). Rámutat arra, hogy a jogosulatlan feltöltéssel mindenképpen sérül a jogosultaknak az internet közegében legfontosabbnak számító kizárólagos joga, a lehívásra való hozzáférhetővé tétel.

A szakvélemény foglalkozik a „fájlcsereelő” rendszerek üzemeltetőinek felelősségére irányadó polgári, büntetőjogi és eljárásjogi szabályokkal is, és hangsúlyozza azt, ami a szűrésre és blokkolásra kötelező szabályok és ítéletek alapjaként is megjelenik; nevezetesen azt, hogy a jogsértéstől, a szolgáltatás további nyújtásától való eltiltás akkor is alkalmazható az internetes szolgáltatókkal és közvetítőkkel szemben, ha azok a szerzői jogi jogsértésben nem működnek aktívan közre, sőt, akár nem is tudnak róla.

A magáncélú megoldásra vonatkozó törvényi kivétel és az online másolás tárgyában (I.2.) készült szakvélemény leszámol azzal a folklorisztikus tévhitel, hogy létezik a magáncélú másoláshoz való valamilyen jog. A magáncélra való másolást lehetővé tevő kivétel éppúgy alá van vetve a kivételek alkalmazhatóságára vonatkozó és a nemzetközi szerződések, az EU-irányelvek és az Szjt. szerint is kötelezően figyelembe veendő „háromlépcsős tesztnek”, mint bármely más kivétel. Így ha az ilyen kivétel sérelmes a mű rendes felhasználására, az nem alkalmazható. A vélemény a háromlépcsős teszt három feltételének részletes elemzése alapján megállapítja, hogy a nyilvánvalóan jogsértő forrásból való magáncélú másolás lehetővé tétele nem felel meg a tesztnek.

A szerzői jogi oltalom feltételeit tárgyaló II. fejezet ugyancsak terjedelmes: a kötet legtöbb szakvéleményét ez tartalmazza. Jól tükrözi, hogy az SZJSZT sűrűn kap olyan megkereséseket, amelyek alapján egy-egy produkció szerzői jogi védelemre alkalmas voltát kell tisztázni.

Példaként az irodalmi mű címének fordítása tárgyában készült szakvéleményről számolok be (II.12.), amely az „Egy boltkóros naplója” magyar címmel foglalkozik. (Az eredeti cím: *Confession of a Sopholic.*) Az SZJSZT álláspontjának lényege úgy foglalható össze, hogy az eredeti cím is, valamint annak magyar fordítása is egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik, tehát szerzői jogi oltalom alatt áll. Az eredeti cím szellemesen utal az angol nyelvben elterjedt és ún. szóösszerántás lévén a XX. század második felében keletkezett *workaholic* kifejezésre, amely a munkamániásokat hivatott jellemezni. Ehhez képest a magyar fordító nem ezt a szövegkörnyezetet veszi alapul, hanem egy teljesen más szó, a holdkóros alapulvételel szóösszerántással alkot egy szintén találó kifejezést, ami a magyar nyelvben ugyanazt tudja kifejezni, mint az eredeti angol cím.

(Megjegyzem, ez az értékelés összhangban áll a korábbi magyar bírósági gyakorlattal, amely például a *Madame sans gêne* szindarab címének „Szókimondó asszonyosság”-ként történő fordítására a szerzői jogi oltalmát elismerte.)

Az azonos, illetve hasonló ötleten alapuló társasjáték szerzői jogi védelme (III.5.) tárgyában készült szakvéleményben – miután az érdekelt a védjegyoltalmat nem kapta meg – az SZJSZT más szempontokat értékelve, a grafikai megoldás eredetiségére tekintettel, a szerzői jogi oltalom elismerése mellett foglalt állást.

A parkolójegy szerzői jogi oltalmának kérdése (IV.3.) tárgyában indított perben a bírósági iratokból az volt megállapítható, hogy a felperes M. város önkormányzatával kötött szerződésben rögzítette, hogy a parkolószelvényt szabadalmi oltalomra bejelentette. (Utóbb azonban nem kérte a bejelentés vizsgálatát, ennek következtében a szabalmaztatási eljárás megszűnt.) Az SZJSZT szakvéleményében azt mondta, hogy a parkolójegy olyan funkcionális termék, amelynek rendeltetése meghatározza annak lényeges elemeit. A minimális megkülönböztethetőséget megteremtő számelhelyezés, a perforációs technika, a különböző színek használata olyan ötletek, amelyeket a védelemből a törvény (Szjt. 6. §) kizár.

Az embléma és logó megváltoztatása (VIII.5.) jogvita tárgya a magyar autóbuszokon évtizedek óta márkajelként használt szárnyas embléma „modernizálása” volt. A modernizálás abban állt, hogy az Ikarus embléma feletti „I...” feliratot I. B.-re változtatták. Az SZJSZT álláspontja az volt, hogy a B. tag beszúrása semmilyen lényeges változást nem eredményezett a műben, és semmiképpen sem lehetett alkalmas arra, hogy a mű eltorzításáról, megcsonkításáról vagy más olyan megváltoztatásáról lehessen beszélni, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes lenne, és ezért megsértené az Szjt. 13. §-ában meghatározott jogot.

Fotórészlet szerzői jogi oltalma (IX.6.) témában a tényállás szerint a felperesek egy „pink hajú nő” (Lauren March) fényképét használták fel „5 perc Angol Nyelvtan” c. könyvük borítójához. Az alperes egy hasonló nő arcát honlapján, valamint M. csokoládétermékei csomagolásán használta fel. A felperes szerzői jog bitorlása miatt indított pert. Az SZJSZT értékelése szerint a könyvborítón felhasznált arckép annyiban egyéni, eredeti (tehát elvileg szerzői jogi oltalomra tarthat igényt – V. S.), hogy a felirat visszatükrözi a női arc domináns színeit, a zöld szemet és a rózsaszín sminket. Ugyancsak felhasználta az alperes az M. jégkrém csomagolásán is a vitatott fényképet. Az SZJSZT mindkét felhasználást (honlap, csomagolás) úgy értékelte, hogy a felperes által használt fénykép legfeljebb ihletként szolgált, annak szerzői jogilag értelmezhető felhasználása nem valósult meg. Egyébként az alperesi termékcsalád tagjaihoz készített ötelemű csomagolás terve egyértelműen egységes koncepciót tükröz, amellyel azt az üzenetet kívánta eljuttatni a gyártó a fogyasztókhoz, hogy terméke valamennyi érzékre (látásra, hallásra, tapintásra, ízlelésre, szaglásra) hatással van, és ennek megfelelő érzékszerveket jelenített meg a csomagoláson. (Megjegyzem a 183.748 ljt. sz. MAGNUM 5 ÉRZÉK védjegy is ugyanezt a koncepciót tükrözi.)

Gyakorlati szempontból különösen hasznosak a szerzői díj mértékének, illetve a jogsértő használatból okozott kár összegének megállapítása tárgyában készült szakvélemények (XVI. fejezet). Ez az a terület, ahol mind a peres felek, mind a bíróságok a legtöbb problémával találják magukat szemben. A szellemi javakra vonatkozó jogok (szerzői jog, szabadalom, védjegyjog) megsértése esetén a bizonyítás mindig nehéz. Ezért üdvözlendőek azok a bá-

tor szakvélemények, amelyek a „képzeltbeli jogdíj” (az iparjogvédelemben: „képzeltbeli licenciadíj”) megállapításához adnak szempontokat. Véleményem szerint a legkidolgozottabb a számítógépi programalkotásokat érintő szerzői jogi jogsértés esetére, az elmaradt vagyoni előny számítására készült becslési táblázat (XVI.10.).

A kitűnő kötet – akárcsak az SZJSZT korábbi szakvéleményeit tartalmazó előbbi (1970–2003) négy – nemzetközi viszonylatban is egyedülálló. A jelen kötet, akárcsak a korábbiak, hasznos útmutatást ad a szerzők, jogi képviselőik, a bíróságok számára, de maguknak az SZJSZT tagjainak is.

A dicséret mellett egy kritikai megjegyzést mégsem hallgathatok el: ez pedig a túlzott semlegesítés. A fejlett szerzői jogi kultúrájú országokban közzétett jogi publikációk általában nem teszik ilyen nehezen felismerhetővé a vizsgált tényállást. Ebben persze a kiadvány nem áll egyedül, gyakran ezt az utat követik hazai bíróságok is. Kérdés, nem lehetett volna ebben a vonatkozásban továbblépni?

Ezenfelül a szakvélemények szerzői is megérdemelték volna, ha nevük a kiadványban is olvasható. Nemegyszer igen nagy munkát és felelősségvállalást kíván a szakvélemény elkészítése.

Végül, hasznos lett volna egy angol nyelvű tartalomjegyzék is ...

Dr. Vida Sándor

* * *

Ben Mezrich: Véletlenül milliárdos. Hogyan született a Facebook? Athenaeum, 2010; ISBN 978 96 32931035

„Anyám, borogass! Hiszen ez zseniális! Közösségi háló egyetemistáknak. Kézenfekvő célcsoport. A közösségi hálók egyik eddig legkevésbé érintett fogyasztói rétege. Pedig ez aztán közösségi paradicsom! Az egyetemisták hallatlanul kiterjedt közösségi életet élnek. Soha annyi barátja nincs az embernek, mint diákkorában. A Friendster és a MySpace éppen ezt az aranybányát nem aknáztá ki. Ez az oldal viszont ... telitalálat.” – Szinte minden sikeres innovációs fejlesztés történetében az egyik leginkább sorsdöntő mozzanat, amikor valaki, maga a fejlesztő vagy a fejlesztés (esetleg még csak leendő) menedzsere felismeri, hogy valójában mi adja majd a megcélzott eredmény erejét, értékét. Mezrich elmondása szerint a Facebook fejlesztésében és sikerre vitelében kulcsfontosságú szerepet játszó Sean Parker (róla lentebb még szólunk) ekként ismerte fel, voltaképpen elsőként, a Facebook erejét, a benne rejlő potenciált. Könyve pedig azt is megmutatja, hogyan nőtt az ezen is messze túl, ívelt fel a sikere – bizonyos értelemben szó szerint is – a csillagokig.

Kitűnően bemutatott történet, kiváló, értő, és a laikus olvasó számára is jól követhető és izgalmas elemzés. Közvetlenül arról, hogyan nőtt ki viharsebességgel egy sokmilliárd dolláros, ma is gyorsan terjeszkedő vállalkozás egy, az informatikában zseniális – amúgy bizonyos értelemben „halmozottan hátrányos”, „szociobéna”, azaz az élvonalbeli amerikai egyetem laza diákvilágában gátlásokkal és azokból eredő beilleszkedési nehézségekkel küzdő – egyetemista, Mark Zuckerberg részeg ötletéből, ezen keresztül pedig arról, hogy milyen beláthatatlan üzleti távlatok rejlenek a digitális világban.

A Facebook használata, úgy tűnik, mindinkább terjed nálunk is. Vannak már jelek arra is, hogy az itteni politikai szereplők, de legalábbis azok számottevő része kezdi többé-kevésbé felismerni az általa kínált lehetőségek jelentőségét, használati értékét a politikai marketingben. A hivatásos kommunikátorokon és elemzőkön túl azonban valószínűleg nem nagyon sokan vannak tisztában azzal – feltehetően a nagyközönség, azaz a célközönség túlnyomó része sem –, hogy milyen óriási, szinte a végtelenségig fejleszthető potenciál rejlik a Zuckerberg kezdeti ötletéből létrehozott, ma már az egész világot átfogó rendszerben. Éppen ezért érdemes itt kiemelni Rahaf Harfoush: *Yes We Did – An inside look at how social media built the Obama Brand* (Igen, megcsináltuk – Bennfentes betekintés, hogyan építették fel a közösségi médiában az Obama márkát) c. könyvét, amelyet 2009-ben adott ki a világhírű Pearson Kiadó. A szerző médiastratéga, szakterülete az új technológiák alkalmazása és azok hatása a kommunikációban és az élet más területein. A főhadiszálláson vett részt az Obama-kampányban, jelesül a közösségi média felhasználásában annak minden területén, az adománygyűjtéstől az önkéntesek mozgósításán át tevékenységük szervezéséig és optimalizálásáig. Ebben a könyvében bemutatja, milyen, szó szerint korszakalkotó szerepe és jelentősége volt a kampányban és Obama győzelmében a közösségi média, jelentős részben a Facebook által kínált lehetőségek felhasználásának. Olyan finoman hangolható eszközök létrehozását és sikeres alkalmazását tette lehetővé, amelyek hatékonysága messze meghalad minden korábit. Részletes szakmai elemzéssel tárja eléink, hogyan használták fel a kampányban ezeket a kezdetektől a választás éjszakájáig, hogyan építettek fel és irányítottak egy rendkívül hatékony „infokommunikációs közösséget”, hogy az segítsen megválasztani Obamát, aki ezzel a világ első „digitális” elnöke lett. Döbbenetes képet ad arról, milyen hatalmas új lehetőségek nyíltak meg így a befolyásolásra, mozgósításra lényegében mindenki előtt, aki képes kezelni ezeket az eszközöket. Íme a Facebook a mai, sőt, egészen pontosan már a tegnapi valójában – és igazán még felmérni sem tudjuk, mivé növekedhet a jövőben, vagy mit érhetnek el a helyébe lépő még fejlettebbek. Annyi bizonyos, hogy mind többek számára életük mind meghatározóbb részévé és eszközüvé válnak. Hiszen a könyv már a Facebook kezdeti időszakáról is elmondja, hogyan épült az be az emberek életébe, valóságos függőséget teremtve: „Rövidke élete során a thefacebook befurakodott a napi programba is. Az ember fölkel, megnézi, kik jelölték be vagy igazolták vissza a Facebookon, aztán megy a dolgára. Ha napközben az egyik előadáson vagy az ebédlőben meglátott valami jó csajt, ha zaérve egyszerűen rákeres a Facebookon és bejelöli. Esetleg pár sorban emlékezteti, hogyan

találkoztak, vagy milyen közös pontokat fedezett fel az érdeklődési köreik között ...” És még a függőségről: „Az ember nem csak egyszer néz fel a Facebookra. Mi több, legalább naponta visszatér, hogy igazítson valamit a profilján, ... legfőképpen pedig megnézzze, kik jelölték be. Az egyetemi élet jókora része virtuálissá vált ...”. A Facebook mai szerepéhez pedig említsük meg: e sorok írása közben jelent meg a hír, hogy a magyar miniszterelnök a Facebookon gratulált a Szudánban elrabolt magyar ENSZ-alkalmazott kiszabadításához.

Mezrich műve tényekre alapozott, azokat elbeszélő stílussal felöltöztetve előadó fejlődéstörténet. Mindenekelőtt Mark Zuckerbergnek, a Facebook megalkotójának a fejlődéstörténete, mellette többeké, akik a kiindulástól a vállalkozás milliárdos céggé válásáig részt vettek annak fejlesztésben, menedzselésében, s magáé a vállalkozásé. Végigkísérhetjük benne, hogyan vált a Facebook korunk egyik leginkább emblematikus cégévé. Emblematikus azzal, amit néhány zseniális fickó benne és általa elért: olyan meredeken felívelő, hihetetlen méretű üzleti sikert, amilyenre a modern informatika és infokommunikáció világán kívül aligha van példa a gazdaságtörténetben, semmiképpen sem ilyen viharos piachódítással. S még inkább emblematikus cége és sikertörténete korunknak azzal, hogy a legmodernebb tudásipar egyik zászlóshajója: Marknak és fejlesztőtársainak a tudása, szellemi termékei tették naggyá, azok hasznosítása vált benne óriási üzleti sikerévé. S amire végképp csak ebben a korban van példa – igaz, itt sem sok: pár zseniális fiatalember pusztán a tudásával és a számítógépeivel, tőke és (a laptopjaiktól eltekintve) anyagi termelési tényezők nélkül tudott létrehozni és a növekedési pálya első, jelentős szakaszán végigvinni egy céget, amely onnan egyenes úton emelkedett a világsikerig. S ha már a gazdaságtörténetre utaltunk: a történelem sok kiemelkedő csodagyereket tart számon – hogy az ilyenként talán leginkább ismert Wolfgang Amadeus Mozart mellett, matematika zsenikről nem is szólva, csak Arthur Rimbaud-t említsük, aki 19 éves korára már befejezte a világirodalomban is kiemelkedő életművét. Infokommunikációs korszakunkig azonban valószínűleg nincs példa a gazdaságtörténetben arra, hogy kamaszgyerekek vagy akár egyetemisták olyan fejlesztést alkotottak volna, amelyből gazdasági világsiker válik.

„A Harvard egyik kollégiuma. Az éjszaka közepe. Egy srác, aki sokat tud a számítógépes rendszerekről meg a szétszedésükről [a szétszedés itt rendszertechnikai értelemben értenődő]. Egy srác, aki kívül rekedt az egyetemi élet pezsgő hormonális világán.” Lényegében így kezdődik a Facebook fogantatása. Mark azon az éjszakán két dolgot akart: elmerülni a számítógépes informatika világában, amelyben ő, az amúgy suta balfék, a dolgok urának érzi magát, és egy nagy trükk létrehozásával megszerezni azt, amit az egyetem magafajta népe a legfőbb jónak tekintett: a szó szerint is kézzelfogható NŐ-t. Ő, aki a Harvard – itt nagyon plasztikusan leírt – diákvilágában csak egy volt a fura bogarak közül, akiknek vajmi kevés esélyük van a lányoknál, és még kevesebb az elismerésre, létre akart hozni egy látványos, nagy dobást, amely olyan megbecsülést hoz neki, mintha futballsztár lenne. És már ezen az éjszakán bebizonyosodott, hogy fölényes tudással képes legyőzni a Harvard egész informatikai rendszerét – amint a továbbiakban más egyetemekét is. S amint a Facebook első ver-

ziója megjelent az egyetem nyilvánossága előtt, azonnal megmutatkozott, hogy Zuckerberg nagyon beletalált egy addig látens igénybe. „Annyian voltak egyszerre az oldalon, hogy teljesen belassult a net az egyetem egész területén. A tanárok még az emailjeiket sem tudták megnézni. Rohadt nagy majré volt.” Az oldal hírének futótűszerű terjedését pedig minden bizonnyal segítette Zuckerberg a balhé kedvéért feldobott infantilis ötlete is, amelyet a blogján úgy írt le, hogy az oldalon bemutatott lányokat tanyasi állatokkal összehasonlítva kellene pontozni. „Az egyetem feminista csoportjai tucatjával írták a leveleket” idézi Mezrich. És: „Az egyetem tele volt fiatal weboldalgyárosokkal. Eduardo (Mark Zuckerberg első partnere a fejlesztésben) még legalább egy tucat olyan hallgatót ismert, akik online üzleteken ügynököznek kollégiumi szobájuk mélyén. De Eduardo tudomása szerint egyik tervezett honlap sem volt olyan fullextrás, mint Marké. A Facebook a sikeres szolgáltatások minden vonásával rendelkezett. Egyszerű ötlet, randilehetőségek, zártkörűség. Mint valami online végzős klub, csak éppen a kollégiumi szoba magányában is elérhető.”

Mezrich a történetet tucatnyi interjú, több száz forrásmunka és ezernél is több oldalnyi dokumentum alapján írta meg, igénybe véve még bírósági jegyzőkönyveket is. Megjegyzést is érdemel, hogy a részletek tekintetében olvasás közben a bőség zavarával küzdünk, s gyakran nagyon is jól jönne egy név- és tárgymutató, amely segítene visszakeresni azokat – ilyen azonban nincs a könyvben. Ez annál is sajnálatosabb, hiszen e kötet tényirodalomként az infokommunikációs technika és az abból kinövő infokommunikációs társadalom fejlődés-történetének fontos fejezete.

Igen jellemző Mark világára – és egyben infokommunikációs korszakunkra is –, hogy a sorsdöntő éjszakát Mezrich a leghitelesebb forrásból idézhette: Mark lépésről lépésre leírta azt blogjában. Azzal kezdve, hogy „kicsit részeg vagyok”, kommentálta az egészet, ahogy egy sajátos ötlettel, a balhé kedvéért elkezdte felépíteni azt a saját adatbázist, amelyhez akkor és a továbbiakban megteremtette a Facebook alapjait. Lényegében az egyetemi honlapokról hekkelt fényképekből egy arcképcsarnokot kezdett építeni, hogy azon megmutassa, ki milyen hülyén néz ki, s még inkább, hogy dögös csajok képei sorakozzanak a keze alatt, akiket a honlap látogatói értékelhetnek, persze szintén a balhé kedvéért. S amint alakult a keze alatt a Facebook rendszere, első használati értékét abban látta, és úgy is igyekezett megteremtteni, hogy online találkahelyet épített kapcsolatépítésre és -tartásra. Ennél messzebb akkor nem látott, nem is nézett, üzleti célokkal, bevételgenerálással nem foglalkozott. A Facebook – akkori nevén thefacebook (az elnevezés onnan származik, hogy a kezdeti tartalom elsődleges forrását, az egyetem által ábécérendbe tett diákfotók adatbázisát hívták így) – első üdvözlő oldala is ekként szól a látogatóhoz:

KÖSZÖNTJÜK A THEFACEBOOKON! / A thefacebook online közösségi oldal egyetemisták és társaságaik számára. / Az oldalt a Harvard Egyetem hallgatói használhatják. / A thefacebook segítségével: / megtalálhatod az iskolatársaidat, / rákereshetsz a csoporttársaidra, / megnézheted a barátaid barátait, / átláthatod a saját közösségi hálózatodat. / Első lépésként kattints a „Regisztráció” gombra, vagy ha már regisztrált felhasználó vagy, egyszerűen jelentkezz be!

Amint Mezrich írja, Zuckerbergnek a kívánt balhész nagy dobáson túl az indulásnál számára valószínűleg az egészét működtető matematika volt az igazán csábító, a dolog informatikai oldala, a weboldal lelkét adó kódolás. Nem csak a programot kellett megírnia, meg kellett alkotnia a helyes algoritmust is. S ugyancsak a vonzó szakmai részhez tartozott, hogy a szükséges tartalom megszerzéséhez fel kellett törnie az egyetem azt tartalmazó adatbázisát – amint majd később más egyetemekét is. „A Harvard számítógépes rendszerének feltörése pedig gyerekjáték volt neki. Jobban vágott az esze, mint bárkinek, akit a Harvard megbízott a rendszer létrehozásával, működtetésével és a biztonsági rendszer kiépítésével. Keményen lealázta őket. A Harvard volt a világ első számú egyeteme, de Mark Zuckerbergnek és a számítógépének nem volt ellenfél.” S mindezt folyamatosan kommentálta is blogjában. A fejlesztés önmegvalósító örömét, s a szellemi fölényének ebből eredő érzését határtalanul élvező kölyökből a fejlesztéseinek gazdasági potenciálját tudatosan kiaknázó és tovább növelő üzletemberré majd csak később válik, ahogyan azt a könyv végig bemutatja. Másrészt viszont Zuckerberg, ha a kezdetnél sokban infantilis is, ugyanakkor nagyon céltudatos: a thefacebook minden oldalának alján már ott a felirat „készítette Mark Zuckerberg”. Mezrich szavával ez Mark védjegye az egész világ előtt.

A Facebook felívelésének kritikus jelentőségű vonása, hogy bevezetését nem kellett marketingeszközökkel, reklámmal, propagandával segíteni. Szolgáltatásainak, a benne kínált lehetőségeknek köszönhetően a híre futótűzként terjedt, s felhasználói száma öngerjesztő módon, rohamosan növekedett. Hasonló történt a Google esetében is, s más szolgáltatások sikere is mutatja, hogy ez az internetgazdaság egyik jellegzetes, csak rá jellemző növekedési modellje. Csupán fél évvel a kritikus éjszaka után már ezt írja a Stanford Egyetem újságja: „Üresek az előadók. Senki sem készül az óráira. A hallgatók naphosszat megbűvölve bámulják a számítógépük képernyőjét. Tombol a thefacebook.com örület.”

Ismétcsak egyedülálló vonás, hogy a fejlesztés, a Facebook kezdeti felfuttatása gyakorlatilag aprópénzből történt. Csupán szerverbérletre költöttek, s a kicsiny fejlesztőcsapat megélhetésére. Mark barátja és első üzlettársa, Eduardo adott ehhez először ezer (!) dollárt, majd még 16 ezret. Nagyon jellegzetes az ő története is. Az eredeti megállapodás szerint ő lett vállalkozásuk menedzsere, ő próbált hozzá pénzt is szerezni – igyekezete szerint hirdetési bevételek formájában, vajmi kevés sikerrel. A cégnél azonban később, annak felnövekedése során helyét átvette egy sokkal keményebb üzletember.

A Facebook kezdeti sikerére felfigyelt egy olyan fejlesztő, aki már két internetes vállalkozást is nagy sikerre vitt, őt azonban mindkettőből kibuktatták. Ő Sean Parker, aki gimis kamaszként – íme, ismét az internetkorszak egyedülálló vonása! – egy hasonló korú társával létrehozta az első fájlcsere oldalt, a kiemelkedő sikerű Napstert. Parker meglátta a Facebookban az újabb nagy üzlet lehetőségét, Markékhoz csapódott, s előbb informálisan, majd mind szorosabb kötődésben menedzselni kezdte a vállalkozást. Ekkor még mindig a kezdő 16 ezer dollárból éltek. „Mark Zuckerberg együtt élt az üzlettel. Ambíciózus volt, kitaró és tehetséges. Zseni, semmi kétség, ráadásul megvolt benne a minden mást kizáró

összpontosításnak az a különös képessége, ami nélkül az efféle vállalkozások elhalnak. Mark minden áldott nap, még hajnali négy-öt óra tájban is programozott, aminek láttán Sean egyre határozottabban úgy vélte, a XXI. századba lépő Szilícium-völgy egyik legnagyobb sikertörténete bontakozik ki a szeme előtt” – írja Mezrich. Amúgy Parker alkotta meg a Facebook elnevezést is, amikor rávette társait, hogy a külső tőke bevonásának előfeltételként átszervezzék, professzionális alapokra helyezték a céget.

Érdemes megjegyezni: Markéknak nagy szerencsájuk volt, hogy olyan üzletember vette kezébe ügyeik menedzselését, aki már túl volt két nagy bukáson. Vezénylő tábornok csak akkor lehet igazán jó, ha már legalább egy-két nagy vereséget elszenvedett – hiszen csak azok hatására kezdi az ember valóban kutatni, hogy legközelebb mit kell sokkal jobban csinálnia, és hogyan tegye azt. Márpedig „a Szilícium-völgyben háború folyik. Olyasmiket kell meglépni a túlélésért, amiket a közgázon nemigen tanítanak. Sean sose járt egyetemre, gimiben indította el a Napstert. Bill Gates pedig soha nem diplomázott le a Harvardon. Az itteni világ nagyfejesei nem a diplomájukkal jutnak előre.”

Parkert második sikeres vállalkozásából az abba bevont kockázati tőkés rúgta ki. („Kockázati tőke jó, ha van, de jobb, ha nincs” – élcelődik ezen Mezrich.) Mégis, ő lett az, akinek sikerült a Facebook finanszírozásába számukra is elfogadható feltételekkel bevonni kockázati tőkét. A finanszírozó egy másik internetes szupersiker, a PayPal elindítója, az USA egyik leggazdagabb embere, Peter Thiel, a többmilliárd dolláros kockázati-tőke-alap, a Clarium Capital vezetője. A történetnek ez a szála amúgy érdekes és tanulságos bepillantást ad a kockázati tőke világába is, egész pontosan abba a szegmensébe, amely ennek az iparágak az eredeti tevékenységével, a nagy növekedési képességű induló vállalkozások kockázati finanszírozásával foglalkozik.

A többi történelem. Még néhány jellemző mozzanat Mezrich elmondásában.

A thefacebook indulása után pár héttel a közösség már ötezer tagot számlált, a Harvardon a hallgatók 85%-ának volt már Facebook-profilja. Úgy két hónappal később, miután Zuckerbergék más egyetemeken is terjeszkedni kezdtek, a felhasználók száma az ottaniakkal a becslések szerint már megközelítette az ötvenezretet.

Bekerítési stratégia: a kis texasi Baylor Egyetem eredetileg nem akart csatlakozni a thefacebookhoz, mondván nekik megvan már a saját, belső közösségi hálójuk. Zuckerbergék a környékbeli egyetemeket vették célba. A bayloros diákok végül, annak láttán, hogy százötven kilométeres körzetben az összes barátjuk fent van a thefacebookon, gyakorlatilag könnyöregtek a csatlakozásért, s saját közösségi hálójuk napokon belül eltűnt a süllyesztőben.

2004 tavaszának vége: Mark „a szobája mélyén, egy fél rekesz sör mellett elmélkedve” úgy döntött, hogy a következő néhány hónapra átteszti a székhelyét a Szilícium-völgybe, s ott folytatja a munkát.

2004. július: Peter Thiel 500 ezer dollárt fektet be a Facebookba – kezdőtőke, ahogy ő nevezi, (azaz start-up capital) –, amelynek fejében 7% részesedést kap a cégben és egy helyet az öttagú igazgatóságban. Érdemes idefűzni, hogy Mark még jóval a Facebook előtt kifejlesztett

egy szoftvert MP3 lejátszókhöz, amelyért a kósza hírek szerint a Microsoft egy-két millió dollárt kínált, őt azonban nem érdekelte az üzlet. Ha akkor okosabb, profibb, most ennyi pénzért nem kellett volna osztozkodnia, legfeljebb majd később, magasabb fejlettségi szinten, jóval többért. Thiel befektetésével a Facebook-vállalkozás magasabb osztályba lép, ami szükségessé teszi azt is, hogy ennek megfelelő jogi és szervezeti formát adjanak az azt működtető cégnek.

2004. október: kifejlesztik az üzenőfalat, azt a közösségi kommunikációs eszközt, amelyet egyetlen más közösségi oldal sem kínált. Szintúgy kifejlesztik a csoportok alakításának eszköztárát. A majdani internetes Obama-kampány egyik kezdete éppen egy ilyen csoport létrehozása volt 2006-ban, Students for Obama néven.

2004. október: az új tanév kezdetén a Harvard rektora bejelentette a gólyáknak, hogy mindannyiukat megkereste a Facebookon.

2005. május táján: Az Accel Partners kockázatitőke-befektető 13 millió dollárt fizet részesedésért a cégben, s ezzel annak értékét mintegy 100 millió dollárra teszi.

2005. szeptember: ahogy annak a jól megvalósított innovációs fejlettségnél lennie kell, a rendszerben rejlő lehetőségek kiaknázására támaszkodó, gyorsan gyarapodó új szolgáltatások kifejlesztése és rendszerbe állítása növeli tovább viharos sebességgel a Facebook használati értékét és népszerűségét: fényképmegosztó alkalmazás, megjelölések rendszere a fényképekhez, hírkövető rendszer.

2007. október: a Microsoft a Google-lal folytatott rövid, de igen nagy port felvert licitálás után 240 millió dollárt fizetett a Facebook részvényeinek 1,6%-áért, ezzel a céget több mint 15 Md dollárra értékelte. Év végére a felhasználók száma meghaladta a 200 milliót, és hetente 5 millióval nőtt.

2009. A Facebook sikeresen átvészelte a recessziót, bámulatos növekedése folytatódott, felhasználóinak száma az év végére várhatóan jóval meghaladja a 200 milliót, s a legutóbbi jelentések szerint a cég hetente ötmillió felhasználóval gyarapszik (Mezrich nem jelöli, hogy ezt pontosan mikor írta). Mark Zuckerberg kis kollégiumi kísérletéből az internet egyik legnagyobb befolyású vállalkozása lett, s kétségtelen, hogy ő a világ egyik leggazdagabb 25 éves fiatalembere – sokak szerint minden idők legfiatalabb self-made milliárdosa. S amint a történet is megmutatja, a hajdani „szociobéna”, fura számítógépszzeniből kőkemény, céltudatos üzletember lett. Mezrich szavaival „Mark nem fogja engedni, hogy bármi vagy bárki a Facebook útjába álljon.” Másrészt: „Azt az embert, akivé Mark Zuckerberg vált, legjobban egyszerű és elegáns, egyetlen mondatot tartalmazó névjegykártyája jellemzi. Ezt a kártyát ő tervezte. „Vezérigazgató vagyok – bekaphatod.” S tegyük hozzá: ilyet persze minden hülye megengedhet magának, de a sikeres üzletemberek közül csak a legsikeresebbek.

Dr. Osman Péter

Antonino Terranova, Gianpaola Spirito, Sabrina Leone, Leone Spita: Ökoépítészet. A környezettudatos építészet lehetőségei. Alexandra Kiadó, 2010; ISBN: 9632972671

Ez a bámulatos album a jövő építészetéről szól – egészen pontosan arról az építészeti irányzatról, amelynek érvényesülése minden valószínűség szerint nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az emberiségnek legyen jövője. Eredeti címe még találóbbs is e tekintetben: „Fenntartható építészet”. (Jellemzőként megemlíjtük, hogy eredeti címére első körben 16 100 találatot hoz fel a Google.) Az itt bemutatott építészeti alkotások mindennek a csúcspontjai, a mai igényeknek megfelelő környezetbarát épületek és az azokban alkalmazott megoldások legjavának kiemelkedő példái. Bízhatunk – bízunk kell – azonban abban, hogy úgy működik majd ez is, mint az innováció a XX. század gépjárműiparában: a haladást jelentő új megoldásokat először a csúcscategóriás modellekben hozzák létre, majd az ahhoz szükséges feltételek megteremtésével – ami gyakorta további innovációs munkát igényel – rendszerbe állítják azokat a fogyasztók széles tömegei számára gyártott változatokban is. Ebben az albumban a legmodernebb, környezetbarát épületek kiemelkedő példái sorakoznak – a bennük alkalmazott, e minőségüket adó technológiák, konstrukciós megoldások, anyagok pedig remélhetőleg átkerülnek a hétköznapi építészetébe is, hogy annak termékeit is környezetbaráttá tegyék.

Mindez szorosan kapcsolódik ahhoz, hogy korunk egyik sarkalatos kérdése a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése. Igen, a megteremtésük, hiszen ma túlnyomórészt olyan paradigmában működik világunk, amelyben ezek a feltételek messze nem biztosítottak. Valójában azonban ennél is rosszabbul állunk: az élet igen sok területén nem is a fenntartható fejlődés, hanem a tartós fennmaradás feltételeinek a megteremtése, a hanyatlás megakadályozása az elsődleges feladat. Meghatározó jelentőségű feladat ez az építészetben is, ahol a modern kor építésze tette azzá, legfőképpen annak az a része, amelynek a rendeltetése az volt, hogy kiszolgálja a városok gyors ütemű növekedését, valamint az erőltetett ütemű növekedésre törekvő gazdasági élet igényeit. Emblematikus példái ennek az alacsonyabb vásárlóerejű tömegek részére létrehozott lakótelepek, különösen a szegényebb országokban – és nem a pusztá létükkel, hanem épületeik minősége miatt. Igen nagy tömegben, gyorsan és a lehető legolcsóbban kellett lakásokat és egyéb épületeket létrehozni (a hajtóerőket és a mögöttes érdekeket most ne elemezzük!), ennek az anyagi, technológiai és pénzügyi kereteibe pedig nem fért bele a környezetbarát építőanyagok felhasználása. Így kényszerű lépés volt a betonelemek és építmények tömeges alkalmazása, aminek negatívumai közül itt egyet emelünk ki: termékei velünk is maradnak szinte az idők végezetéig, és szó szerint elveszik az emberiség számának gyarapodásával amúgy is mind szűkebb életteret akkor is, midőn maguk már nem szolgálnak illetéknként, hacsak nem találunk gazdaságilag életképes és lehetőleg környezetbarát megoldást arra, hogyan szabadulhatunk meg tőlük. Hasonló problémákat jelentenek az egyéb olyan építmények, amelyeknek anyaga szolgálatuk megszűntével nem enyészik el önmagától, nem válik ismét a természet egészséges, önmegújító

körforgásának részévé, s főként önmagától nem is adja így át helyét az ember életfeltételei fenntartásának. Az előbbieknél és ezekenél is különösen hasznos stratégia, hogy „ha túl nehéz megszabadulni tőle, keltsük új életre a korszerű igények szolgálatában” – amint arra e kötet izgalmas példákat hoz.

Építészetünk szintúgy döntő jelentőségű problémája az energiafelhasználás optimalizálása. Minden bizonnyal sok idő eltelik még addig, amíg kiderül, valós fenyegetést jelent-e a ma oly sokat emlegetett globális felmelegedés, amely ellen védekezést immár korunk óriási gazdasági kihatású kulcskérdésévé tették, vagy az netán minden idők egyik legnagyobb és kommunikációval legjobban megágyazott gazdasági bulijának bizonyul. Ám még ha nem is kellene tartanunk attól, hogy a hőkibocsátással, valamint az üvegházhatás kedvezőtlen következményeinek fokozását eredményező légszennyezéssel magunk is erősen hozzájárulunk létfeltételeink romlásához, fennmaradásunk biztosításához mindenképpen drasztikusan és igencsak gyorsan csökkenteni kell világunk energiafelhasználását. Ha nem azért, hogy a felmelegedés ne ártsen, azért feltétlenül, hogy ne merüljenek ki energiaforrásaink, továbbá hogy tartósan elviselhető szintre szorítsuk mindazt a környezetrombolást és egyéb járulékos problémát, amelyek az energiatermeléssel járnak. Az utóbbiakat tekintve igen valószínű, hogy meglehetősen gyorsan tarthatatlannak bizonyul az a törekvés, hogy bioüzemanyag előállításával fedezzük energiaszükségletünk jelentős hányadát. Tarthatatlannak, mert ahhoz lesz szükség minden termelési tényezőre és kapacitásra, hogy fedezni tudjuk az emberiség élelmiszer-szükségletét. Az immár klasszikus „iszik vagy vezet” szlogen a nem igazán távoli jövőben már nagyjában-egészében így állhat elénk: „eszik vagy energiát fogyaszt”.

Aligha igényel tehát további fejtegetést annak belátása, mennyire létkérdés, hogy az építészet a maga eszközeivel minél jobban hozzájáruljon az energiával való takarékoskodáshoz, és azon messze túlmenően is a fennmaradáshoz és a fenntartható fejlődéshez szükséges környezet megóvásához. Annak is megtartó ereje lehet, ha az emberek minél szélesebb köreiből támad fel az igény, hogy épített környezetükben is a természettel harmóniában éljenek. Mindennek ígéretét hordozzák azok a szuperépületek, amelyekkel itt megismerkedhetünk – ahogy egy-egy, kiemelkedően innovatív megoldásokkal létrehozott prototípus magában hordja e megoldások elterjesztésének és széles körű hasznosításának ígéretét. Önmagukban nézve pedig ezek az épületek megragadó körképet adnak a mai építészetnek a jövő szempontjából kétségkívül legfontosabb irányzatáról.

A kötet öt tematikus fejezetre oszlik. Ezek: Ökotech: korszerű technológia a környezet szolgálatában / Low tech: helyi építőanyagok használata a fenntartható építészet szolgálatában / Green arch: a természet az épített környezetben / Land arch: építészet a természet álruhájában / Recycle arch: meglévő épületek környezetbarát átalakítása.

Mindegyik fejezet tömör, kétoldalas összefoglalóval indul. Ízelítőül idézünk a Low tech fejezetéből: „Az ökológikus szemléletű építészet igénye az 1970-es években, az első olajválság aggasztó jelenségeinek hatására fogalmazódott meg, ám ekkor még alig akadt olyan építész, aki az alacsony technikai igényű megoldásokat részesítette volna előnyben. Az utóbbi

évek során azonban érzékelhetően megélnékült az építésztársadalom érdeklődése az olyan technológiák iránt, amelyek összhangba hozhatók a környezetvédelem szempontjaival; ezek közé tartozik a természetes építőanyagok használata. Azok az alkotók, akiket a mértéktartás és az ökológiai kérdések iránti érzékenység vezérel, ma rendkívül változatos módon alkalmazták a korábban sokak által 'szegényesnek' tartott építőanyagokat. ... A low tech építészet arra törekszik, hogy a környezetbarát építőanyagok és technológiák használatát összeegyeztesse a korszerűség kívánalmaival." Fenntartás nélkül mondhatjuk, hogy ez nagyon is követendő hozzáállás. (Ugyanaz a bölcsesség nyilvánul meg benne, mint az UNIDO megfontolásaiban, amikor a hetvenes évek táján, a fejlődő országok technológiai felzárkózását szolgáló technológiatranszfer vonatkozásában előtérbe helyezte az optimális technológia koncepcióját. Abban a keretben az optimális technológia a fejlett technológiának azt a legmagasabb szintjét jelölte, amelyet a befogadó ország, illetve annak cégei képesek optimális ráfordítással és eredménnyel átvenni, bevezetni és hasznosítani.) A megvalósításra pedig nyolc példát sorakoztat fel a fejezet.

Az album összesen ötven építészeti alkotás részletes bemutatását adja fényképekkel, ábrákkal, vázlatokkal, elrendezési rajzokkal, valamint igen alapos leíró és magyarázó szövegekkel, a fontos és/vagy jellegzetes megoldási (technikai) részletek képi és szóbeli kiemelésével. Ezekkel sokszínű, rendkívül izgalmas válogatást kínál e felettébb korszerű irányzat világából, annak nemegyszer meglepően ható alkotásaiból. Kiragadott példaként említjük a Low tech fejezetből a pekingi nagy bambuszfalat, amely valójában diplomata-vendégházak sora, s megtervezésére tíz neves ázsiai építész kért fel a kínai kormány; a Green arch-ból a mumbai-i Residence Antilia magasházat, amelyről e kötet ekként szól: „A hegytetőre helyezett lakóépületről nem könnyű eldönteni, hogy a természeti vagy az épített környezethez tartozik-e; ... az épített táj'-ként megjelenő szinteltolósos épület ősmintáját az ókori Babilon függőkertjei kínálták”; a Land arch-ból a halászkunyhóból organikus formára átalakított, Antoni Gaudí mesebeli Parc Güelljét idéző acélvázás-faburkolatú svéd Dragspelhuset épületet; a Recycle arch-ból a londoni Container City-t, amelyet a világ különböző pontjairól összeszedett, kiselejtezett konténerekből építettek, továbbá a hollandiai Tea House on Bunker teaházat, amelyet egy 1936-ban épült katonai bunkerből alakítottak ki, s az album szavait idézve „műfaji szempontból az építészet és a dizájn, pontosabban az építészet és a szobrászat határán helyezkedik el”.

Dr. Osman Péter

David McCandless: Az információ gyönyörű. Infografika. Typotex, 2010;
ISBN: 978-963-2792-93-4

A szó legjobb értelmében különleges könyv. A Typotex ajánlójából idézve: „Az *információ gyönyörű* egyedülálló könyv, amely új nézőpontból tekint a modern információs korszakra. Segíti olvasóit annak megértésében, hogy mi értelme is van annak a számtalan statisztikának és véletlenszerű ténynek, amelyekkel folyamatosan bombáznak bennünket. David McCandless grafikonok, táblázatok és illusztrációk segítségével kreatívan jeleníti meg világunk meglepő kapcsolatait és lenyűgöző adatait, amelyek a legélvezetesebb bűnös örömtől kezdve egészen az internetes keresőszavakig feltérképezik a Földet.”

Maga a szerző így beszél róla az előszavában: „Amikor belekezdtem ebbe a könyvbe, felfedezőútra indultam. Szerettem volna kidolgozni egy hatékony módszert a rám zúduló információk megjelenítésére és megértésére. Miért ne használjuk a szemünket?”

Így vagy úgy, a mai világban mindannyian vizualizálunk. Minden egyes nap, minden egyes órában, sőt minden egyes percben látjuk és magunkba szívjuk az interneten található információkat. Nyakig merültünk ebbe az információözönbe, s meglehet, hogy a hullámok már összezsáptak a fejünk fölött.

Ki tudja, talán a könnyebb tájékozódáshoz egy jól megszerkesztett, színes és remélhetőleg hasznos ábrákat tartalmazó gyűjteményre lenne szükségünk. Korunk atlaszára.

De vajon lehet-e érdekfeszítő és olvasmányos egy grafikonokkal, térképekkel és ábrákkal teletűzdelt, de a lehető legkevesebb szöveget tartalmazó könyv? Szórakoztató lenne-e? Vajon tréfálkozhatunk-e az ábrák nyelvén? Szabad-e?

Elkezdtem tehát kísérletezni az információk és ismeretek képi megjelenítésével mind hagyományos, mind újfajta módszerek segítségével. Olyan témáknak szegődtem a nyomába, amelyekre kíváncsi voltam, vagy amelyekről semmit sem tudtam. Olyan kérdéseket emeltem ki, amelyekre választ szerettem volna kapni. Kerültem a nyilvánvaló tényeket és a száraz statisztikai adatokat. Inkább a tények közötti kapcsolatokra koncentráltam, olyan összefüggésekre, amelyek érthetővé teszik az információkat.

Nos, így született ez a könyv. Benne a különféle tények és ismeretek közötti összefüggések képes megjelenítése: képek és ábrák tarkabarka gyűjteménye. Olyan kísérletek sorozata, amelyek talán megközelíthetővé teszik az információkat, és megmutatják, milyen gyönyörűek is valójában. Remélem, elnyeri a tetszésüket.”

Hogy ki mennyit lát vagy érez meg a fentiekből e könyv olvasása, pontosabban nézegetése, böngészése során, azt ki ki maga tapasztalja meg. Az e téren ingyencettől eltekintve, a legfőbb hozadéka minden bizonnyal az – legalábbis a közember számára –, hogy megmutatja, milyen sokrétűek és szinte határtalanok annak a lehetőségei, hogy képek segítségével közvetítsünk információkat. Ez nagy és igen hasznos felismerés lehet mindenkinek, aki ebben a műfajban még kevésbé jártas – amint szintúgy számos nagy felismeréssel szolgál abban

a tekintetben is, hogyan lehet ezt frappánsan kivitelezni. Nagyon sokat lehet tehát tanulni belőle prezentációs eszköztárunk fejlesztéséhez.

Egy további, szerfelett izgalmas olvasata a következőkben összegezhető. Az információ lényegéhez az ember mindenekelőtt a konkrét és a (nagyjában-egészében) egzakt jelzőket kapcsolja – annál is inkább, mert minél kevésbé felel meg valamely információ ezeknek, annál kevésbé is használható, legalábbis a hagyományos rendeltetésében. Ilyen értelemben az információhordozó éppen az ellentette a nonfiguratív műalkotásnak vagy a hagyományos zenének: az előbbi többé-kevésbé pontos üzenetet közvetít, az utóbbiak viszont azáltal működnek, hogy érzéseket, gondolatokat, olykor képzettársításokat ébresztenek bennünk, így konkrét üzenetközvetítés helyett sokkal inkább valamilyen hatást tesznek ránk, amelyet magunk értelmezünk. Mindez úgy kerül ide, hogy kevés kivétellel e könyv minden oldala képeket vagy éppen képek, ábrák halmazait tárja elénk, s jöllehet ezek rendeltetése, hogy információkat közöljenek, valószínűleg sokan fogják úgy érezni, hogy ezeknek az oldalaknak jelentős része inkább a nonfiguratív képek módján hat rájuk. Ez semmiképpen sem negatívum, sőt valószínűleg elkerülhetetlen is. Gondoljunk bele: már maga a tétel, miszerint az információ gyönyörű, az átlagembernek nem is értelmezhető e fogalmak megszkott jelentése szerint. Irigykedve olvashatjuk matematikusoktól, hogy ők képesek szépséget, eleganciát látni képletekben, levezetésekben, matematikai struktúrákban, mi viszont nem tudjuk felfedezni azt azokban. A kötet elején, mintegy a szerző ajánlásaként ez olvasható: „a gyönyörűszip internetnek” – ezzel pedig ismét ott vagyunk, hogy ki kell lépünk a racionális gondolkodás keretei közül, ha köznapi értelmet keresünk benne. Eleve, hogyan lehet valami szép, amit egyáltalán nem tudunk elképzelni?

Találunk pl. egy ábrát, a címe „A világgép – Az internet térképe”. Vannak ugyan rajta az értelmezését szolgáló jelölések, de hatást voltaképpen az összkép látványa tesz ránk, akár csak azé a kétoldalas, többszínű, vegyes tipográfiájú szóhalmazé, amelynek címe „Társkeresés az interneten – Milyen partnerek vagyunk?”, s még sok továbbié. Igen, e képek jelentős része hatással van ránk, de nem azzal, amit az információról, és még inkább annak megjelenítéséről mondanak, hanem amit önmagunkról, a gondolkodásunkról tudhatunk meg a segítségükkel. E képeket nézegetve az ember önmaga számára is meglepően sokat megtudhat képzeletének világról, és annak nemegyszer váratlan kapcsolódásairól – valahogy úgy, ahogy a szürrealisták az automatikus írás segítségével igyekeztek feltárni tudatalattijuk rejtett tartalmait.

Őszintén szólva akad néhány kép, amely valószínűleg a legjobban a banális jelzővel jellemezhető. Ilyen például a – meglehetősen kétes értékű címet viselő – „Nemzetközi csúcs-tartók – Minden ország valamiben a legjobb”. Felbukkan néha a tudni nem érdemes dolgok tudománya – legalábbis sokunk számára ilyen pl. az „Avatarok – Leggyakoribb online karakternevek” c. kép. Némely ábra kétségkívül erőltetett, aligha valós összefüggést jelenít meg – ilyen pl. a „Mi jobb, mint a szex” című, amely a szintúgy kétes helytállóságú „Google-ből-

csességek” sorozat darabja, és ezek a rákeresések számainak idősoraiból vonnak le minősítő következtetéseket. És akadnak olyan képek is, amelyekről valószínűleg a legtöbbszörünk nem képes megmondani, valójában milyen információkat hivatottak közvetíteni, és látványként is hidegen hagynak.

Az információ gyönyörű? Erről így, általános érvénnyel McCandles nem igazán győzött meg. Arról viszont igen, hogy az információk ábrázolásának eszköztára szinte határtalan, és rendkívül izgalmas.

Dr. Osman Péter